

فعل فاعلیت صفتی (فعل انعکاسی) و فرمهای مختلف آن :

هر وقت حروف an, ən را به ریشه فعل پیوند دهیم کلمه ترکیبی جدیدی بوجود می‌آید. اگر کلمه مذکور را برای ضمائر شخصی صرف کنیم، به شکل فعل ظاهر می‌شود و عملی را (مثل : « فاعلیت صفتی » ، « توان داشتن ») در فاعل و فاعل را در خود به شکل منعکسه بیان می‌کند. مثال :

من گلنم ، من آن هستم که می‌آیم (می‌توانم بیایم ، توان آمدن دارم) ولی اگر کلمه مذکور را به شکل فعل صرف نکنیم با مفاهیم دیگری در جمله به شکل زیر بکار گرفته می‌شود :

اسم فاعلی : بیننده (گورن) ،

صفت فاعلی : رونده (گئدن) ، صفت مشبیه : شنوا (ائشیدن) و ..

کلمه انعکاسی : او گلن کیم دیر ؟ آن که می‌آید ، چه کسی است ؟

او گلن هارالی دیر ؟ آن که می‌آید ، اهل کجاست ؟ و ...

– صرف فعل فاعلیت صفتی برای ضمائر شخصی بدون قید زمانی مفهوم زمان حال و آینده نزدیک را دارد که به گذشته‌های مختلف نیز قابل صرف می‌باشد ؛ ولی صرف آن به شکل امری و ... به کمک فعل « اولماق » در جمله امکان پذیر است .

۱-۱) ریشه فعلی که آخرین حرف صدادار آن به آهنگ بالائی (ə, e, i, ö, ü)

ختم شود (با هماهنگی کوچک) به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می‌شود. مثال:

من گلنم mən gələnəm (من آن هستم که می‌آیم)

سن گلن سن sən gələnsən (تو آن هستی که می‌آیی)

او گلن دیر o gələndir (او آن است که می‌آید)

بیز گلن یک biz gələnik (ما آنهایی هستیم که می‌آییم)

سبز گلن سینیز siz gələnsiniz (شما آنهایی هستید که می‌آید)

اونلار گلن دیرلر onlar gələndirlər (آنها آنهایی هستند که می‌آیند)

۱-۲) ریشه فعلی که آخرین حرف صدادار آن به آهنگ پائینی (a, i, o, u = a)

ختم شود به شکل زیر صرف می شود. مثال : اگر پرسیده شود نویسنده این کتاب کیست ؟ در جواب می توان گفت: بوکیتابی یازان منم (نویسنده این کتاب من هستم.)

من یازانام mən yazanam (من آن هستم که نوشته ام)
 سن یازان سان sən yazansan
 او یازان دیر o yazandır

۱-۳) حالت نفی فعل فاعلیت صفتی

نفی این فعل بوسیله کلمه « دئگیل » ، « مه » و « مز » صورت می گیرد. نفی این فعل را (برعکس خود فعل) می توان به شکل زمان حال (بوسیله پسوند ir باهماهنگی بزرگ) و به شکل آینده نزدیک (بوسیله پسوند ar و ər با هماهنگی کوچک) صرف کرد :

a) فعلی که آخرین حرف صدادار آن به آهنگ بالائی (ə , e , i , ö , ü) ختم شود به شکل زیر با کلمه « دئگیل » در جمله نفی و صرف می شود:

من گلن دئگیلم mən gələn deyiləm (من آن نیستم که می آیم)
 سن گلن دئگیلسن sən gələn deyilsən (تو آن نیستی که می آیی)
 او گلن دئگیل o gələn deyil (او آن نیست که می آید)

b) نفی فعل فاعلیت صفتی بوسیله « مه » ، « مز » :

اگر این فعل بوسیله « مه » و « مز » نفی شود مفهومی همانند فعل کمکی بخود می گیرد. (فعل آینده نزدیک با هماهنگی کوچک صرف می شود) مثال :

من گلن مه رم mən gələn mərəm (من نمی توانم بیایم)
 سن گلن مه زسن sən gələn məzsən (تو نمی توانی بیایی)
 او گلن مز o gələn məz (او نمی تواند بیاید)

نفي فعل فاعليت صفتي در زمان حال به شكل زير مي باشد:

من گلن ميرم mən gələnmirəm ، بيز گلن ميريك biz gələnmirik
 سن گلن ميرسن sən gələnmirəsən ، سيز گلن ميرسينيز siz gələnmirsiniz
 او گلن مير o gələnmir ، اونلار گلن ميرلر onlar gələnmirələr

۱-۵) صرف سؤالي فعل فاعليت صفتي بوسيله « مي » به شكل زير مي باشد:

(آيا من آن هستم كه مي آيم)

mən gələnəmmi ? من گلنم مي

sən gələnsənmi ? سن گلن سن مي

o gələn(dir)mi ? او گلن (دير) مي

۱-۶) نفي سؤالي فعل فاعليت صفتي بوسيله « دئگيل » به شكل

زير صرف مي شود : (آيا من آن نيستم كه مي آيم)

mən gələn deyiləmmi ? من گلن دئگيلم مي

sən gələn deyilsənmi ? سن گلن دئگيل سن مي

o gələn dəyil (dir) mi ? او گلن دئگيل (دير) مي

۲) گذشته فعل فاعليت صفتي :

در صرف گذشته اين فعل پسوند ماضي به فرم « دي » و « ميش » مخفف نشده

بلکه به شكل اصلي خود (« ایدی » و « ایمیش ») بکار گرفته می شود :

mən gələnidim من گلن ایديم

sən gələnidin سن گلن ایدين

o gələnidi او گلن ایدی

نفي گذشته استمراري فعل مذکور : من گلن ميرديم mən gələnirdim

نفی فعل آینده نزدیک در گذشته : من گلن مزدیم mən gələnməzdim

(۲-۱) حالت نفی گذشته فعل فاعلیت صفتی :

گذشته : من گلن دئگیل دیم mən gələn deyildim

(۲-۲) حالت نفی سؤالی گذشته فعل فاعلیت صفتی :

گذشته : من گلن دئگیل دیم می ? mən gələn deyildimmi ?

(۳) صرف فعل فاعلیت صفتی به کمک « اولماق » در جمله :

فعل فاعلیت صفتی به تنهایی به شکل « امری » و یا به « زمان آینده » قابل صرف نمی باشد. ولی این فعل را می توان به کمک فعل « اولماق » (شدن) نه تنها به شکل امری و یا به زمان آینده صرف کرد بلکه به اشکال مختلف صرف شده نیز بکار گرفت. فعل فاعلیت صفتی در جملات مذکور مفاهیم « اسم فاعلی » ، « صفت فاعلی » ، « صفت مشبیه » و « کلمه انعکاسی » را نیز در خود منعکس می کند.

(۳-۱) صرف امری فعل فاعلیت صفتی بکمک « اولماق » در جمله به شکل زیر می باشد :

(این افعال به شکل امری بندرت صرف می شوند. معنی آن یعنی

تو آن کسی باش که قادر به آمدن باشد [بتواند بیاید] .)

من گلن اولوم mən gələn olum

سن گلن اول sən gələn ol

او گلن اولسون o gələn olsun

(۳-۲) نفی امری فعل فاعلیت صفتی بوسیله « مه » و « ما » در جمله به شکل زیر

صرف می شود :

من گلن اولماییم (olmam) mən gələn olmayım

سن گلن اولما sən gələn olma

اۇ گلن اۇلماسين o gälän olmasın

۳-۳) گذشته های مختلف فعل فاعلیت صفتی بكمك « اۇلماق » در جمله به شکل زیر صرف می شود :

گذشته : من گلن اۇلدوم mən gälän oldum

گذشته دور : من گلن اۇلموشام mən gälän olmuşam

گذشته دورتر : من گلن اۇلموشدوم mən gälän olmuşdum

۴) صرف فعل فاعلیت صفتی در زمان حال به كملك « اۇلماق » در جمله به شکل زیر می باشد :

من گلن اۇلورام mən gälän oluram

سن گلن اۇلورسان sən gälän olursan

اۇ گلن اۇلور o gälän olur

۱-۴) نفی فعل فاعلیت صفتی در زمان حال به كملك « اۇلماق » در جمله به شکل زیر صرف می شود :

من گلن اۇلمورام mən gälän olmuram

سن گلن اۇلمورسان sən gälän olmursan

اۇ گلن اۇلمور o gälän olmur

۲-۴) گذشته های مختلف استمراری فعل فاعلیت صفتی بكمك « اۇلماق » در جمله به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود .

گذشته : من گلن اۇلوردوم mən gälän olurdum

گذشته دور : من گلن اۇلورموشام mən gälän olurmuşam

گذشته دورتر : من گلن اۇلورموشدوم mən gälän olurmuşdum

۵) صرف آینده نزدیک فعل فاعلیت صفتی به شکل زیر به

كمك « اۇلماق » در جمله بكار گرفته مى شود :

mən gələn olaram من گلن اۇلارام

sən gələn olarsan سن گلن اۇلارسان

o gələn olar اۇ گلن اۇلار

۵-۱) نفي آينده نزديك فعل فاعليت صفتى به كمك « اۇلماق » در جمله به شكل زير

برای ضمائر شخصى صرف مى شود :

mən gələn olmaram من گلن اۇلمارام

sən gələn olmazsan سن گلن اۇلمازسان

(sən gələn olmayarsan سن گلن اۇلمايارسان)

o gələn olmaz اۇ گلن اۇلماز

۵-۲) صرف آينده نزديك فعل فاعليت صفتى در گذشته هاى مختلف به كمك

« اۇلماق » در جمله به شكل زير مى باشد :

mən gələn olardım من گلن اۇلاردیم گذشته :

sən gələn olarmışsan سن گلن اۇلارمیش سان گذشته دور :

o gələn olarmışdı اۇ گلن اۇلارمیشدی گذشته دورتر :

۶) صرف آينده فعل فاعليت صفتى به كمك « اۇلماق »

در جمله بكار گرفته مى شود :

mən gələn olacağam من گلن اۇلاجاغام

sən gələn olacaqsan سن گلن اۇلاجاقسان

o gələn olacaq اۇ گلن اۇلاچاق

مثال : بۇ ايت قاپاغان اۇلاچاق . . bu it kapağan olacaq .

بۇ قۇزو وۇراغان اۇلاچاق . bu quzu vurağan olacaq .

۱-۶) نفی آینده (اجك) فعل فاعلیت صفتی بكمك « اۇلماق » در جمله به شكل زیر می باشد :

mən gələn olmayacağam	من گلن اۇلماياجاغام
sən gələn olmayacaqsan	سن گلن اۇلماياجاقسان
o gələn olmayacaq	اۇ گلن اۇلماياجاق

۷) صرف ماضی نقلی فعل فاعلیت صفتی بكمك « اۇلماق » در جمله :

sən düşünən (adam) olubsan	سن دوشونن (آدام) اۇلوبسان
o düşünən (adam) olub	اۇ دوشونن (آدام) اۇلوب
siz düşünən (adam) olubsunuz	سيز دوشونن (آدام) اۇلوبسونوز
onlar düşünən(adam) olublar	اۇنلار دوشونن (آدام) اۇلوبلار

کلمه سازی بوسیله فعل فاعلیت صفتی

با اضافه کردن حروف « də,da » به فعل فاعلیت صفتی می توان آن را به کلمه جدیدی مبدل ساخت. فعل فاعلیت صفتی با پسوند də,da مفهوم همچون « در همان شروع » ، « در همان آغازین » ، « در همان لحظه اولین » کاری را بیان می کند. مثال :

mən gələndə	من گلنده	(لحظه ای که من آمدم)
sən gələndə	سن گلنده	(لحظه ای که تو آمدی)
o gələndə	اۇ گلنده	(لحظه ای که او آمد)
biz gələndə	بیز گلنده	(لحظه ای که ما آمدیم)
siz gələndə	سيز گلنده	(لحظه ای که شما آمدید)

اۇنلار گلندە onlar gələndə (لحظه ای که آنها آمدند)

توجه : - توجه شود که این فعل زمان مشخصی گذشته و حال آینده انعکاس نمی کند .

- کلمات مذکور در جملات مختلف به شکل زیر بکار گرفته می شوند:

- اۇشاق ایتی گۆرنده آغلادی . (در همان لحظه ای که بچه سگ را دید گریه کرد.)

uşaq iti görəndə ağladı .

به شکل زمان حال: من سنی گۆرنده سئوینیرم. mən səni görəndə sevinirəm.

به شکل آینده نزدیک: سن دئینده من گلرم. sən deyəndə mən gələrəm.

به شکل ماضی: من سنی گۆرنده سئویندیم . (من وقتی که تو را دیدم خوشحال شدم.)

mən səni görəndə sevindim .

- من قاپیدان چیخاندا سنی گۆردوم . (من لحظه ای که از در بیرون آمدم تورا

mən qapıdan çıxanda səni gördüm . (مشاهده کردم.)

- من گونه باخاندا گۆزلریم قاماشدی . (لحظه ای که من به خورشید نگاه کردم چشمانم

mən günə baxanda gözlərim qamaşdı . (پریزد [سیاهی زد].)

- به سه جمله زیر که تا حدودی به هم شبیه اند توجه کنید :

الف) گذشته استمراری : قۇش گویده اۇچوردی (دو) کی وۇرولدی (دی) .

پرنده در آسمان پرواز می کرد که زده شد. quş göydə uçurdu ki , vuruldu .

ب) گذشته به شکل مصدری : قۇش اۇچماقدایدی کی وۇرولدی (دی)

پرنده در حال پرواز کردن بود که زده شد. quş uçmaqdaydı ki vuruldu .

پ) لحظه آغازین کار : قۇش اۇچاندا وۇرولدی . guş uçanda vuruldu .

(پرنده همان لحظه ای که شروع به پرواز کرد زده شد .)

توجه: با وجودی که کلمه مذکور در جمله بوسیله فعل به زمانهای مختلف صرف شده ، ولی کلمه

قید زمانی نیز باید همراه داشته باشد. سن دونن ائوه گلنده من سنه سلام وئردیم.